

Lugupeetud Riigikohtu esimees, kohtunikud, külalised!

Eesti juubeliaasta kogunemised tunduvad juba iseenesest tähendusrikkamad ja sisult suuremad. Ka kohtunike täiskogu tegeleb suurte küsimustega: ajaloo, filosoofia, väärtuste, eetikaga.

Ja suur asi, lausa maamärk oli meil ka kahe täiskogu vahelisel ajal – nimelt Euroopa Liidu Nõukogu eesistumine. Eesistumine oli unikaalne kogemus nii Eesti riigile, ametkonnale kui ka justiitsministeeriumile. Hea meel on tõdeda, et selles suurprojektis osalesid ka kohtunikud Katre Poljakova, Meeli Kaur, Pavel Gontšarov, Andres Parmas, Ele Liiv. Tänan kõiki kohtunikke, kes aitasid eesistumisele kaasa. Teie teadmised, oskus koosolekuid juhtida ja pingetaluvus aitasid õnnestumisele tublisti kaasa. Tänan ka eesistumisega hõivatud olnud kohtunike kolleege, kes võtsid osa töökoormat enda kanda.

Eesistumise tulemustest rääkides mainin esimese asjana **e-õiguskeskkonna tulevikku**. See on mulle endale väga südamelähedane ja Euroopa kodanike tulevikku kujundav teema. Arutasime seda nii justiits- ja siseministrite mitteametlikul kohtumisel kui ka justiitsministrite ning nõukogu ja komisjoni ühislounal. Ütlen uhkusega, et selles asjas tegime lausa võimatut: muutsime mõtteviisi, pöörasime paberiusku ministrid e-usku ja veensime partnereid, et meie tulevik on suuresti digitaalne. Eestis nii enesestmõistetavad avaliku sektori e-teenused nagu e-maksuamet, e-registrid, e-toimik, digiallkiri ei ole kaugeltki kõigis liikmesriikides igapäevased.

Tahan kohtusüsteemi tunnustada ka paberivaba kohtumenetluse edendamise eest, sest **digitoimiku pilootprojekt** oli üks eelmise aasta edulugusid. Projekti tegid võimalikuks Tallinna halduskohtu, Harju maakohtu, Tallinna ringkonnakohtu ja riigikohtu kohtunikud ning ametnikud. Teie valmisolek muuta töökorraldust ja proovida uusi lahendusi oli kogu projekti edu võti. Te julgesite proovida, olite eeskujuks ja näitasite, et pabertoimikuta kohtumenetlus on võimalik. Pabertoimikust lahtilaskmine osutus kardetust valutumaks. Tänavu liituvad projektiga uued kohtud ja meil on igati põhjust oodata eduloo jätku.

Kui tutvustasime avaliku sektori e-teenuseid ja lahendusi Euroopa partneritele ning idapartnerluse ja Kesk-Aasia riikidele, siis kujunes sellest **Eesti kaubamärk**. Piiriüleused e-õigusteenused vähendavad tarbetut asjaajamist ning muudavad piiriülese suhtlemise ja liikumise tavakodanikule märksa kiiremaks ja lihtsamaks. See ei ole kaugel kabinetibürokraatia, vaid lähitulevik loodetavasti kogu Euroopa Liidus ja selle naabruses.

Üks eesistumise justiitsvaldkonna verstaaposte oli **Euroopa Prokuratuuri** loomine. See liikmesriikidest sõltumatu asutus hakkab uurima Euroopa Liidu toetustega seotud pettusi, kelmusi, korrupsiooni ja suuri piiriüleseid käibemaksupettusi. Euroopa Prokuratuur toob kohtu ette sellised keerulised kohtuasjad, mille uurimiseks ei ole liikmesriigil endal huvi, näiteks kõrgete riigiametnike või poliitikute kelmus ja korrupsioon.

Kolmandaks. Raskete piiriüleste kuritegude toimepanijate elu läheb Euroopas palju raskemaks. Leppisime justiitsministritega kokku, et hakkame **Euroopa karistusregistr**ite **infosüsteemi** lisama kolmandate riikide ja topeltkodakondsusega isikute andmeid. Tänu sellele ei saa Euroopasse reisivad kurjategijad oma musta minevikku varjata. Samuti

hakkavad liikmesriigid **tunnustama ja täitma üksteise otsuseid kuritegelikul teel saadud vara arestimise ja konfiskeerimise kohta**. Kui kurjategijad jäävad kuritegelikust varast ilma, siis kahaneb nende huvi kuritegusid toime panna ja võimalus rahastada uusi kuritegusid. Need mõlemad algatused tuleb veel Euroopa Parlamendiga läbi rääkida ja selles soovime praegusele eesistujale edu.

Tsiviilõiguse valdkonnast tõstan esile paar teemat, millega me eesistumise ajal küll lõpuni ei jõudnud, kuid tegime ära tubli töö. Näiteks jõudsime üsna kaugele eelnõuga, mis käsitleb seda, kuidas müüa tarbijale **digitaalset infosisu** – muu hulgas tarkvara ja e-raamatuid. Euroopa ühtsetest lepingureeglitest võidaksid nii tarbijad kui ka kauplejad ning saavutatud selgus hoogustaks ka veebikaubandust.

Arutlesime ka selle üle, kuidas oleks parim muuta **piiriüleste perekonnasuhete õiguskorraldust**, et liikmesriigid tunnustaksid ja täidaksid laste huve kaitsvaid kohtulahendeid senisest märksa kiiremini.

Eesistumise kokkuvõtteks: ükski Euroopa Liidu otsus ei kujune tõtates ega fanfaaride saatel, vaid samm-sammult kõigiga arutades. Eesti võttis eesistumise üle ja annab selle omakorda üle, me ei alustanud tühjalt kohalt ega tõmba enda järel ust kinni. Ühkelt, aga uhkustamata võime öelda, et lõppenud poolaasta oli Euroopa Liidule justiitsvaldkonnas edukas ja meil oli selles kaalukas roll.

Kuid Euroopa mängib aina suuremat rolli meie igapäevatoos ka ilma eesistumiseta. Tänavu peab rakenduma **Euroopa Liidu andmekaitser reform**. Olgugi et kohtutele on andmete töötlemisel ette nähtud erandid, on teema väga ajakohane, sest nagu ikka annab just kohus seaduse sisule lõpliku tõlgenduse. Kohtunikel on võimalik osaleda koolitusel, mida korraldavad andmekaitse üldmääruse läbirääkimistel osalenud inimesed. Nii et kasutage võimalust ja uurige asja otse algallikast.

Eraõigusest tuleb esimese asjana mainida üht viimase aja suurimat muudatust, mis üksiti tähendab vajadust kujundada täiesti uus kohtupraktika: nimelt aasta algul täies mahus jõustunud **korteriühistu ja korteriomandi seadus**. See on kindlasti huvitav, ent keeruline töö – ka riigile, sest nagu suurte muudatuste puhul ikka, ei suju kõik tõrgeteta. Riigil ei ole õnnestunud luua korteriühistuid nii sujuvalt, kui me lootsime, aga me tegeleme tehniliste murede lahendamisega intensiivselt.

Kohtute tööd hakkab mõjutama kaks suurt õigusrevisjoni. **Ühinguõiguse revisjoni** kontseptsioon valmib kevadel ning esimesed eelnõud loodame valmis saada sügisel. **Maksejõuetuse revisjon** on jõudnud kaugemale. Eksperdid on oma analüüsid esitanud ning nende põhjal valmivad aasta lõpuks pankrotiseaduse ja saneerimisseaduse eelnõu muudatused. Revisjoniga tegelevad oma ala tipud ja hea meel on tõdeda, et nii mõnigi neist kannab igapäevatoos talaari.

Kriminaalpoliitikas olid möödunud aastal tähelepanu all alaealised õigusrikkujad, kuriteoohvrid, joobes juhid ja vägivald.

Värskeimad, aasta algul jõustunud muudatused puudutavad **alaealiste õigusrikkujate** kohtlemist. Eesmärk on reageerida alaealiste õigusrikkumistele kiiremini ja tõhusamalt ning kui õigusrikkuja on abivajav laps, siis pakkuda talle intensiivset tuge. Mõned näited:

- * süüteo eest võib alaealisele karistuse mõista ainult siis, kui teda ei saa mõjutada rikkumistest hoiduma mingil muul moel
- * kohtu kohaldatavate mõjutusvahendite loetelu täienes liikumispiirangu, elektroonilise järelevalve ja lepitusteenusega, mida saab teatud juhtudel kohaldada ka noortele täiskasvanutele
- * juulis jõustub võimalus saata alaealine vahistamise asemel kinnisesse lasteasutusse.

Mainimist väärib ka plaan leida paremad alternatiivid neile alaealistele, kes praegu on vanglas ning vajavad tõesti kinnist keskkonda.

Saatsime äsja kohtutele **kuriteoohvrite kohtlemise uuringu** tulemused. Uuring näitas, et ohvreid saab paremini kohelda ja informeerida ning menetlusprotsessi kaasata. Kriminaalmenetlus saab küll tagada kannatanule õigusemõistmise, kuid laiem ohvrikaitsesüsteem tuleb ümber kujundada. Ohver ei tohi tunda, et ta on pelgalt vahend menetluses, vaid ta tuleb asetada menetluse keskmesse. Ohvrite arusaamist oma õigustest takistab muu hulgas juriidiline keelekasutus ning see, et spetsialistid ei oska selgitada kannatanu õigusi lihtsalt ja arusaadavalt. Teisisõnu tuleb muuta ohvritele teabe jagamist nii, et ohver ja tema lähedased selle teabe kätte saaksid ja sellest päriselt aru saaksid.

Käesoleva aastaga saavad läbi 2010. aastal heaks kiidetud **kriminaalpoliitika arengusuunad**. Valmistame ette uusi arengusuundi ja oleme neid arutanud süüteoennetuse nõukogus ning ka riigikogus kriminaalpoliitika seminaril.

1. novembril 2017 jõustus **korduvate joores juhtide karistuste karmistamise pakett**. Muu hulgas kiitis seadusandja heaks võimaluse võtta kasutusele elektroonilised alkoholi-kontrolli seadmed. Kahetsusväärset tekkis seadmete hankeprotsessis viivitus ja seetõttu ei olnud seadusemuudatuse jõustumise ajal süsteem kasutusvalmis. Kahjuks pean ka täna tuhka pähe raputama ja ütleva, et olime oma prognoosis liiga optimistlikud. Seetõttu ei ütle ma uut kuupäeva välja enne, kui oleme hankemenetluse lõpetanud ja asunud pakkujaga lepingut sõlmima.

Sellesama eelnõu menetlemise ajal sai antud lubadus, et niinimetatud **kohustusliku šokivangistuse** kohaldamisala ei piirdu tulevikus ainult raskemate liikluskuritegudega. Nüüdseks ongi valminud eelnõu, millega selle lubaduse täidame. Teeme ettepanekud kehtestada kohustuslik šokivangistus juhul, kui süüdlas on sama liiki kuriteo eest varem karistatud. Ei ole õige, et kurjategija, keda on sarnase kuriteo eest reaalselt või tingimisi karistatud, pääseb üldse reaalsest vangistusest. Seda, millist karistust ja karistumäära kohaldada, hindab loomulikult kohus. Kuid kui seadusandja on otsustanud, et kohtu mõistetud vangistuse võib jätta tingimisi kohaldamata, saab seadusandja seada niisugusele leebusele piirid. Neid piire on vaja eeskätt retsidiivsete kurjategijate puhul.

Sama eelnõuga kavandatakse lahendada ka teine retsidiivsete kurjategijatega seotud küsimus. Ma rõhutan, et räägin tapjatest ja vägistajatest. Kui tegu on **ohtliku kalduvus-kurjategijaga**, keda on varem vägivaldse esimese astme kuriteo eest korduvalt karistatud, nähakse ette võimalus karistada teda eluaegse vangistusega. Mõistagi ei ole see ainuke sanktsioon, vaid kohus saab jääda ka tähtaegse vangistuse juurde.

Kui **eluaegse vangistusega** karistatu on asunud paranemise teele, võib ta pärast kolmekümmend aastat taotleda enne tähtaega vabastamist. See aeg on liiga pikk. Eelnõuga nähakse ette eluaegse vangi enne tähtaega vabanemise astmeline protsess. Kui selline inimene on end parandanud, võiks ta vabastada kahekümne kahe vangla-aasta järel tingimisi, kui ta on viimased kaks aastat avavanglas. Kui avavangla tingimus ei ole täidetud, võib ta vabastada pärast kahtekümmend viit aastat. Seejuures nähakse ette tingimused ja nõuded, mida vabastatu peab järgima. Kui ta neid ei järgi, tuleb otsustada reaalse karistuse jätkamine.

Samas eelnõus pööratakse tähelepanu **välismaalasesst kurjategijate** kohtlemisele. Eelnõu järgi tuleb välisriigi kodanikule süüdistust esitades hinnata, kas talle tuleks kohaldada karistusseadustikus ette nähtud väljasaatmist. Samuti laiendatakse võimalusi kohaldada Eestist lahkumist ja sissesõidukeeldu kui kriminaalmenetluslikku meetet, mille välismaalasesst kahtlustatav või süüdistatav saab endale võtta kokkuleppe korras, samuti karistuse täitmisele pööramise alternatiivina teise astme kuritegude korral.

Lõpusirgele on jõudmas **kriminaalmenetluse revisjoni esimene etapp**. Seda läbib punase niidina idee ressursisäästlikust ja tänapäevasest kriminaalmenetlusest, kus ei tehta kompromisse menetluse tõhususes ja põhiõiguste kaitses. Nii luuakse üha digitaalsema menetluse eeldused, et andmed ja dokumendid liiguksid elektrooniliselt, mitte portfellides ja kastides. Samuti on üle vaadatud tõendite ja tõkendite regulatsioon ning ökonomeeritud edasikaebe võimalusi.

Täna siinkohal kõiki kohtunikke, kes on andnud **eelnõudele tagasisidet**. See on läinud iga aastaga sisukamaks. Samuti on kohtunike abiga välja tulnud hulk seaduse kitsaskohti. Hea näide on kohtunike kiri elatiste regulatsiooni puuduste kohta. Ma võtan teie ettepanekut väga tõsiselt ning koos heade kolleegidega sotsiaalministeeriumist oleme selle probleemiga juba tegelema hakanud.

Austatud kohtunikud! Kohtuhalduse teemadest peatun esmalt kohtulikel registritel. Siin on ära tehtud suur töö ja kogu registrite organisatsiooni muutev projekt on lõpuni viidud. Kui varem asusid kinnistus- ja registriosakonnad nelja maakohu juures ja nende eest vastutas 12 juhti, siis 2015. aastal koondati osakonnad Tartu maakohu juurde ning valdkonna eest vastutab üks kohtudirektor koos kahe osakonnajuhatajaga. Kinnistus- ja registritoimikud on nüüd digitaalsed, optimeeriti töökorraldust ja koondati 70 ametikohta. Kokku hoiti ligi miljon eurot, mille abil sai suurendada registriametnike töötasu ja teha IT-arendusi.

Kuna kohtunikuabid viidi kaugtööle ning registrite töökorraldus ja tööprotsessid muudeti täiselektroniliseks ja tõhusamaks, saime 2017. aastal reorganiseerida ka kohturegistrite

kantseleide töö. Mullu 1. juulil suleti senised 8 kantseleide teeninduspunkti ning nüüd saab kinnistus- ja registriosakonnaga ühendust võtta üksnes telefoni või e-posti teel, füüsiliste dokumentidega aga saab tutvuda notaribüroode abil.

Niisiis on kohtulike registrite organisatsiooni viimastel aastatel tublisti muudetud. Raha on kokku hoitud, aga tulemused on head: inimesed kasutavad rohkem e-teenuseid, teenuseid ei dubleerita ning töötajad ja kliendid on endistviisi rahul. Ja selle kõige juures täitsime ka riigireformi eesmäärke: töötajad läksid kaugtööle, vähendasime topelttööd ja viisime töökohti Tallinnast välja.

Tulen nüüd kohtunike igapäevatööle lähemale. Veel tänavu on kavas teha kohtute seadusesse kaks väga oodatud ja õigusemõistmist toetavat muudatust: esiteks luua **asenduskohtuniku instituut** ja teiseks maksta **kohtunikele lisatasu** töövälisel ajal töötamise eest. Kui lisada uuendatud kõrgemate riigiteenijate ametipalga seadus, siis on näha kohtunike töötingimuste paranemist.

Teil oli tihe ja tööine aasta. Maakohtutes lahendati üle 30 000 tsiviil- ja ligi 25 000 süüteoasja, halduskohtutes ligi 3000 haldusasja. Ringkonnakohtutes lahendati apellatsiooni- ja määruskaebemenetluses ligi 2800 tsiviil-, 2300 süüteo- ja 1700 haldusasja. Pikkade ehk maa- või halduskohtus üle aasta kestvate menetluste osakaal erineb kohtuti ja menetlusliigiti väga suuresti: tsiviilasjades näiteks 9,6% Pärnu maakohtus ja 15,3% Harju maakohtus; üldmenetluses ligi 2% Pärnu maakohtus ja 23% Viru maakohtus; haldusasjades 5,8% Tartu ja 14,9% Tallinna halduskohtus. Ringkonnakohtutes on pikkade menetluste osakaal alla 5% ning kummagi kohtu kriminaalkollegiumil ei ole pikki menetlusi.

Väga vanu lahendamata ehk selliseid asju, kus esimese astme kohtumenetlus on kestnud vähemalt kaks aastat, on 3–4% menetluses olevate asjade üldarvust.

Aga aitab praegu arvudest, statistikaga saab igaüks tutvuda kohtute veebilehel ning detailsed andmed saatsime teile kõigile e-kirjaga.

Töötingimuste füüsilist paranemist on kohe-kohe oodata Harju maakohtu perel, kes saab küll kavandatust veidi hiljem, kuid ikkagi juba suvel alustada tööd uues **Lubja tänava kohtumajas**. Kahjuks ei ole Tartu kohtutele pakkuda muud peale lootuse, et justiitsministeeriumi taotlus rahuldatakse ja me saame renoveerida Veski tänava ajaloolise kohtumaja, hakata kavandama ringkonnakohtule uut maja ning leevendada nõnda maakohtu ja halduskohtu ruumikitsikust.

Tänavu varustame kõik kohtumajad piisava arvu **helisalvestusseadmetega**, et vähendada kohtuistungite protokollide valmimiseks kuluvat koormust. Alustasime eestikeelse kõnetuvastustarkvara projekti eeltööga, et tulevikus saaks salvestisest teksti ilma inimtööta ja kohtutöötajad keskenduksid kaalukamatele ülesannetele.

Kohtumenetluse kvaliteedist kõneleb vahest kõige enam menetlusosaliste rahuloluuuring. See näitas, et kuigi üldine rahulolu ja usaldus kohtusüsteemi vastu püsib tugev, tuleb mitut kohtumenetluse tahku menetlusosaliste vaates parandada. Eelkõige käib jutt

kohtumenetluse kiirusest, kohtumenetluse korraldust puudutava info kättesaadavusest ja **kohtulahendite arusaadavusest**. Selge ja arusaadava ning täidetava kohtulahendi kirjutamine on teie kutseoskus ja kunst.

Tegeleme aktiivselt **kohtupraktika kättesaadavuse** parandamisega. Riigi Teataja vahendusel tehakse avalikuks kõigi kohtutasandite jõustunud lahendid, sealhulgas kõigi Euroopa inimõiguste kohtu ja riigikohtu lahendite kokkuvõtted. Samuti saab tellida oma e-posti aadressile kõigi tasandite jõustunud lahendid.

Elmise aasta mais valmis võimalus seostada riigikohtu lahendid kehtivate õigusaktide ja nende sätetega. Nii on iga kehtiva õigusakti ning sätte juures võimalik leida seda selgitavad või tõlgendavad riigikohtu lahendid. Kavas on siduda seaduse ja nende sätetega kõik terviktekstidena Riigi Teatajas avaldatud lahendid alates riigikohtu töö algusest 1993. aastal. Praeguseks on umbes 10 000 lahendist loodud õigusaktide seosed ligikaudu 6000 riigikohtu lahendiga. Ringkonnakohtud on tulnud välja tervitatava initsiatiiviga hakata tegema teise astme kohtulahendite kokkuvõtteid ja neid avaldama.

Laiaulatuslik, lihtsalt kättesaadav, ajakohane ja ametlik kohtuteave aitab üldsusel õigusemõistmisest aru saada ning toetab juriste nende töös. Kokkuvõttes suurendab kohtupraktika avaldamine ja kehtiva õigusega seostamine õigusteadlikkust.

Kallid kohtunikud ja külalised! Soovin teile head täiskogu ja õigusküllast juubeliaastat!